

НАУКОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЇ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В КОНТЕКСТІ МОВНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті схарактеризовано засадничі принципи когнітивної та концептуальної лінгвістики як основи процесу формування українського професійного мовлення студентів. Окреслено ряд професійно значущих концептів для виробничої діяльності вчителя початкової школи. Одним із засобів формування професійних концептів визначено лексикографічну діяльність.

Ключові слова: лінгвоконцептологія, когнітивна лінгвістика, вища школа, фахове мовлення, професійно значущий концепт, лексикографічна діяльність.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. У Законі України «Про вищу освіту» вагомим завданням вищих навчальних закладів визначено органічне поєднання досягнень суміжних прикладних та фундаментальних наук в освітньому процесі, забезпечення розбудови освіти в контексті симбіозу новітніх теоретичних та методологічних шукань. Суголосними цьому завданню є ідеї інтеграції наукової, виробничої та освітньої сфер, висловлені в Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки.

Пошуки в царині вітчизняної лінгводидактики орієнтовані на активно розроблювані інноваційні лінгвістичні теорії. У сучасному світовому мовознавстві інтенсивно вибудовується когнітивно-дискурсивна парадигма, що базується на наукових положеннях лінгвоконцептології та когнітивної лінгвістики про мовні одиниці як складники свідомості, засоби когніції, форми мислення, носії ментальної інформації. Об'єктом уваги когнітивної лінгвістики є пізнавальні процеси, структури репрезентації знань у свідомості, кореляція цих структур з мовною системою. Мовна картина світу в когнітивній науці кваліфікується як засіб експлікації концептуальної картини світу. У свою чергу, концептуальну картину складають концепти – певні одиниці свідомості, що являють собою у своєрідний спосіб інтерпретовані уявлення про світ. Дослідження концептів перебуває в колі сучасних лінгвоконцептологічних проблем. Наразі можемо говорити про впровадження когнітивного та лінгвоконцептологічного підходів у процес формування професійного мовлення. Питання концептуальної репрезентації фрагментів фахових знань, категоризації внутрішнього лексикону, трансформації концептів-уявлень у професійне мовлення повинні посісти одну з домінантних позицій у дослідженнях з професійної лінгводидактики, адже вивчення феномену мовлення «абстраговано від психічних, когнітивних, емоційних, соціальних тощо чинників приречені на невдачу» [1, с. 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Когнітивна лінгвістика в 70-ті роки ХХ ст. виокремила з інтегральної науки когнітології, предметом вивчення якої є пізнавальні процеси у свідомості людини. Зрушення в науковій системі були зумовлені осмисленням феномену мови в контексті антропоцентричної теорії. Ряд положень щодо організації знань про світ у свідомості людини та їх представлення в мовних знаках обґрунтували насамперед американські вчені Дж. Лакофф, Р. Ленекер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор.

Американський лінгвіст Б. Уорф увів до наукового обігу теорію категоризації, згідно з якою світ членується на категорії. Система категорій перебуває у двох вимірах: у свідомості – ментальні репрезентації, у мовленні – вербально об'єктивовані репрезентації. Проблеми організації й кореляції ментальних (концептуальних) та вербальних структур в інтегральному контексті когнітології, психології, нейролінгвістики, лінгвістики досліджувалися вченими

Н. Арутюновою, Л. Виготським, О. Кубряковою, О. Лурія, Л. Сахарним, А. Уфимцевою, Р. Фрумкіною, О. Шахнаровичем та іншими. Центральною одиницею концептуальної системи більшість дослідників визначає концепт. Різноманіття дефініцій концепту в сучасному мовознавстві ґрунтується на таких загальновизнаних головних смислових компонентах: ментальне утворення, оперативна одиниця свідомості, змішаний вербально-невербальний тип репрезентації знань та вражень про світ у психіці, зумовленість колективним та неповторним індивідуальним досвідом, здатність трансформуватися у внутрішнє та зовнішнє мовлення (І. Вихованець, В. Карасик, О. Кубрякова, Л. Лисиченко, В. Манакін, З. Попова, О. Селіванова, Й. Стернін, О. Цапок).

Лінгвіст та культуролог Ю. Степанов, кваліфікуючи концепт як жмуток уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, виділяє у структурі концепту три пласти: актуальний, пасивний та етимологічний. Актуальний шар складає набір інформаційних пропозицій однаково значущих для всіх носіїв мови (представників одного культурного простору); ці пропозиції потенційно можуть зазнавати подібної інтерпретації. Пасивний шар структури концепту складають додаткові ознаки, які активуються у відповідному контексті тільки для представників певних соціальних груп, у тому числі професійних. Етимологічний пласт – це внутрішня форма слова, яка хоч і видається затемненою для пересічних носіїв мови, однак є основою, на якій розбудовується концепт.

Український лінгвіст О. Селіванова наголошує на тому, що при аналізі концептів слід ураховувати серед іншого їх професійну проекцію. Учений структурує концепти так: загальнолюдські – відомі світовій спільноті, ідіоконцепти – властиві свідомості окремого індивіда, узуальні концепти – характерні для певної групи людей, об'єднаних у тому числі спільним фахом, етноконцепти – властиві всім представникам певного етносу.

Таким чином, у лінгвоконцептології та когнітивній лінгвістиці створено наукове підґрунтя для розроблення теоретико-методологічної бази концептуального підходу у професійній лінгводидактиці. У сучасних дослідженнях ментально-мовних процесів у контексті фахової підготовки студентів демонструється оновлене бачення професійно значущих понять і категорій, глибинний смисл яких не вичерпується поданою в словнику дефініцією (В. Іващенко, А. Надолинська, Т. Стасюк). До наукового обігу вводяться такі поняття, як науковий концепт, терміноконцепт, які трактуються як змодельовані у свідомості фрагменти наукової, професійної, експертної картини світу, ментально-мовні утворення з певною когнітивно-дискурсивною структурою, що втілює комплекс знань, понять, стереотипів, досвіду, навичок у спеціальній сфері.

Фундаторами когнітивної методики навчання мови в Україні є М. Пентилюк та О. Горошкіна. Окремі ідеї щодо вивчення мовних одиниць як засобів пізнання та формування мовної картини світу звучали у працях М. Вашуленка, Т. Донченко, Г. Онкович, Л. Скуратівського, Г. Шелехової та інших учених. Питання формування професійних концептів як продуктів когнітивної діяльності та їх представлення у професійному мовленні перебували в колі зацікавлень лінгводидактів І. Дроздової, А. Надолинської, А. Нікітіної.

Так, пріоритетність комунікативно-когнітивного підходу до мовної освіти обґрунтовано в дисертаційному дослідженні О. Горошкіної. Представлена дослідницею модель процесу вивчення мови в контексті профільного навчання зорієнтована серед іншого на зміщення акцентів із аналізу мікроодиниць на складну макропарадигму, якою є мовна картина світу.

Науковою основою дослідження процесу формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів вищих навчальних закладів І. Дроздова визначає теорію категоризації світу в мовній свідомості людини. До загальної структури мовної картини світу належить професійна мовна картина світу. Важливими позиціями формування й розвитку фахового мовлення студентів дослідниця називає аналіз професійно значущих концептів,

когнітивних можливостей мови у формуванні професійного мовлення й мислення студентів.

Ключові концепти української культури та методика формування концептуальної картини світу в контексті фахової підготовки майбутніх філологів описала А. Надолинська.

Таким чином, увага до шляхів формування професійних концептів на базі наукових засад когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології, упровадження результатів відповідних досліджень у професійну освіту та практику видається актуальним завданням у контексті сучасної державної політики, одним із провідних принципів якої є забезпечення органічного поєднання в навчальному процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності. Лінгводидактичні дослідження процесу пізнання світу, формування на основі цих вражень концептуальної картини фахових знань із подальшою їх мисленнєвою обробкою та вербальною репрезентацією в ході виробничої діяльності забезпечать формування загальної професійної компетентності на новій теоретичній основі.

Формулювання мети статті. Мета статті – схарактеризувати засадничі принципи когнітивної та концептуальної лінгвістики як науково-теоретичне підґрунтя мовної освіти у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Когнітивна лінгвістика – це галузь мовознавства, у якій функціонування мови розглядається як різновид пізнавальної діяльності, у свою чергу, пізнавальні механізми та структури людської свідомості детермінуються мовними явищами.

Прообразом сучасних трактувань мови як психічно-ментального утворення є ідеї німецького мислителя XVIII ст. В. фон Гумбольдта про взаємодію духу й мови. Учений визнавав тотожність мови й духу, визначав функціонування мови й духовних сил людини як неподільну діяльність розуму: «Мова є нібито зовнішнім виявом духу народу; мова народу є його дух; і дух народу є його мова» [2, с. 71]. Німецький філолог у XVIII ст. наблизився до положення, більш чітко сформульованого у працях сучасних дослідників Л. Виготського, Р. Фрумкіної, Л. Сахарного, О. Кубрякової та багатьох інших, про неможливість вичерпного опису одиниці мислення. Розумова діяльність є глибоко внутрішнім загадковим духовним абстрактним процесом, що матеріалізується засобами мови [2, с. 78]. Однак В. фон Гумбольдт визнає, що в результаті суб'єктивної мисленнєвої діяльності у свідомості людини (за В. фон Гумбольдтом – у душі) формується певний об'єкт, що становить об'єктивно-суб'єктивний образ-уявлення про предмет: «Діяльність почуттів має об'єднатися з внутрішнім духовним процесом, і лише цей зв'язок зумовлює виникнення уявлення, яке, протиставляючись суб'єктивному моменту, перетворюється в об'єкт, але в ході нового акту сприйняття знову стає суб'єктивним» [2, с. 79]. В. фон Гумбольдт стверджував обмежені можливості слова-знака з визначеною семантикою, натомість важлива функція слова-знака полягає в тому, що воно збуджує мережу чуттєвих уявлень, понять, образів у свідомості людини. У такий спосіб В. фон Гумбольдт створив підґрунтя теорії концепту та концептуальних структур свідомості, яка почала активно розроблятися когнітивними лінгвістами в другій половині XX століття.

Передумови для виокремлення проблеми концептуалізації в лінгвістиці були створені у працях українського філолога О. Потебні. У науковій концепції вченого стверджується існування мовної та домовної картин світу. Домовна картина є продуктом пізнавальної діяльності людини, це у своєрідний спосіб інтерпретовані та категоризовані знання, враження про світ. У результаті домовного мислення певні уявлення та поняття про предмет витворюють у ментальному світі людини образ-концепт, який далі буде матеріалізований засобами мови. Визнаючи зв'язок між мовними та психічними явищами, О. Потебня диференціює ближнє значення слова та віддалене. Ближнє, або формальне значення перебуває у площині мовознавства й передає зміст думки в момент мовлення; його адекватне сприймання забезпечується комунікативним контекстом. Ближнє значення є біднішим порівняно з віддаленим. Саме віддалене значення являє собою

концентрацію думки, розгалужену мережу перцепцій, узагальнення уявлень про поняття, його панорамний образ [3, с. 127–128]. Віддалене значення перебуває поза межами мовознавства. Спираючись на це положення, О. Потебня розміщує елементи превербальних структур на різних рівнях. У формуванні нових думок беруть участь певні групи уявлень, сильніші з яких перебувають на першому плані, «висунуті вперед», інші ж залишаються віддаленими [4, с. 83]. Уявлення, що перебувають на першому плані (свідомість), становлять собою пласт активних, хоч і кількісно обмежених одиниць свідомої розумової діяльності. Віддалений план (самосвідомість) учений визначає як невідому для нас сферу, але не втрачену, адже за певних умов та обставин ці нібито невідомі уявлення об'єктивуються у свідомості [4, с. 83–84]. Якщо свідомість – це сукупність актів мислення в певний момент, то самосвідомість, або те, що перебуває поза межами свідомості, не становить собою справжньої думки, «а тільки прагнення думки; щось змінюється в самій думці в той час, коли вона входить у свідомість» [4, с. 84].

На початку XX ст. російський філософ С. Аскольдов намагався осмислити поняття концепт у лінгвофілософській та психологічній площинах. Сприймаючи на слух певне слово, людина миттєво пов'язує звуковий комплекс з конкретним уявленням (образом) у своїй свідомості. Цей образ дослідник визначає як «досить загадкову величину, майже неловиме мерехтіння чогось у розумовому кругозорі» [5, с. 267]. Однак це туманне «щось», породжене миттєвим актом свідомості, стає об'єктом точного логічного оброблення, зумовлює чіткі висновки, спонукає людину до адекватних подальших дій, викликає конкретні емоції тощо [5, с. 268]. Цю загадкову величину свідомості – нерозчленовані й невербалізовані уявлення та поняття – С. Аскольдов називає концептом [5, с. 268].

Структурними елементами концепту дослідник визначає поняття та уявлення про нього; кореляцію між поняттям та уявленням характеризує так: «Поняття – це, насамперед, точка зору на ту чи іншу множину уявлень, а також подальша готовність до їх мисленнєвої обробки з цієї точки зору» [5, с. 271]. Отож, згідно з С. Аскольдовим певне поняття є зародковим актом-потенцією до визначених подальших операцій думки над уявленнями людини про це поняття. У свою чергу, спровоковані мисленнєві операції будуть зумовлені теоретичними інтересами, практичними потребами, волею до мислетворчості, індивідуальним та колективним досвідом особи. Хоч концепт, викликаний у свідомості, має імпліцитну, згорнуту форму, але в ньому генетично запрограмована складна та динамічна структура можливостей, він є «ембріоном мисленнєвих операцій» [5, с. 273]. Досліджуючи концепт, С. Аскольдов визначає його подвійну психофізіологічну природу, стверджує єдність душевного та тілесного актів мисленнєвої обробки.

Започаткований філософом психологічний підхід до розуміння концепту набуває подальшого осмислення у працях Д. Лихачова. Російський учений наголошує на детермінованості структури концепту людським фактором. Концепт виникає з окремого значення слова не безпосередньо; цей процес опосередкований життєдіяльністю людини, культурним середовищем, особистим та народним досвідом, здобутими знаннями, попередньою мовною практикою тощо [6, с. 281–282]. Антропоцентричність концепту зумовлена тим фактом, що «і слово, і його значення, і концепти цих значень існують не ізольовано в невагомості, а в певній «ідеосфері» людини» [6, с. 281]. Концепт хоч і становить собою, за висловом Д. Лихачова, «алгебраїчний вираз певного значення» [6, с. 282], проте не є константною й абсолютною величиною. Концепт містить базові структурні елементи, водночас ним передбачені широкі можливості творчості в розумовому полі людини. Концепт, будучи загальним надбанням певної етнокультурної спільноти, одночасно може доповнюватися, збагачуватися індивідуальними асоціаціями, емоційним досвідом. Концепт не замінює значення, а розширює його, «надаючи можливості для співтворчості, додумування і для формування емоційної аури слова» [6, с. 282]. Згідно з цією тезою процеси концептуалізації є зумовленими мовною, духовною, етнічною, культурною ідентичністю: «Концепт тим багатший, чим багатшим є національний, становий,

класовий, професійний, сімейний та особистий досвід людини, яка послуговується концептом» [6, с. 282].

У сучасній науковій парадигмі сформувалося бачення концепту як філософської категорії. Певне поняття формується на загальному концептуальному тлі за участю почуття та розуму, цей процес зумовлений загальнолюдськими категоріями та глибоко індивідуальними, відбувається в науковому та наївному контекстах, на ньому позначаються історія, культура, релігія, філософія, ідеологія, система цінностей, життєвий досвід [7, с. 3, 21]. Кожне таке сформоване поняття не є простою сумою семантичного ядра та диференційних сем. Натомість його зміст символічний, глибинний і невичерпний, його сприймання індивідуальне. Поняття-концепти постають нібито «контрагентами» людей, промовляють до них метамовою, яку, однак, людина легко інтерпретує [7, с. 4].

Учений А. Бабушкін окреслює проблему неможливості вичерпного раціонального опису концептів як ментальних одиниць свідомості. До логічних понять, якими досі оперувала наука, на сучасному етапі долучилися «нечіткі поняття». Залучення до наукового обігу розмитих понять зумовлено тим фактом, що «процесу людського мислення властива нечіткість, адже в його основі лежить не класична логіка, а логіка з нечіткою істинністю, нечіткими зв'язками та нечіткими правилами висновку» [8, с. 12–13].

Дослідник Г. Слишкін визначає концепт як ментальну одиницю, елемент свідомості. «Концепт належить свідомості, детермінується культурою, матеріалізується в мові» [9, с. 9]. Учений зазначає, що ментальні утворення – концепти – є процесом редукції результатів емпіричного пізнання дійсності до меж людської пам'яті й зіставлення їх з раніше засвоєними культурно-ціннісними домінантами, вираженими в релігії, ідеології, мистецтві тощо [9, с. 10]. Водночас не будь-яке явище реального світу може слугувати базою для формування концепту, а лише ментально, соціально, культурно значуще [9, с. 11].

Російські мовознавці О. Кубрякова, О. Шахнарович та Л. Сахарний у колективній монографії, присвяченій питанням породження мовлення, виокремлюють етап превербального формування думки, коли окремі елементи потоку свідомості трансформуються у внутрішнє мовлення. Превербальні одиниці мислення становлять собою концептуальний аналог майбутнього тексту, сукупність образів явищ (предметів, істот), людські уявлення про них [1, с. 51, 60]. Ці образи-уявлення (енграми, невербальні концепти), що вилучаються з глибин пам'яті людини, постають символічним предметно-образним або предметно-схемним кодом. Учені акцентують на нечіткості концептів, їх багатозначності. Концепти – це невиразне видіння, хаотичне нагромадження вражень та уявлень, які логічно упорядковуються та лінійно організовуються лише в ході співвіднесення їх з вербальними одиницями [1, с. 53].

На інтегративному підході до розуміння концепту О. Кубряковою та її послідовниками ґрунтується тлумачення терміна українським мовознавцем О. Селівановою, яка визначає концепт як різносубстратну одиницю свідомості, сформовану шляхом синергетичної взаємодії п'яти психічних функцій (мислення, відчуттів, почуттів, інтуїції, трансценденції) і колективного позасвідомого [10, с. 29].

Отож, засадничими визначаємо такі положення когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології: мова є інструментом пізнання світу й одночасно засобом об'єктивізації отриманих знань; ментальні структури та процеси в людській свідомості скеровуються мовною системою; структурованість світу у свідомості людини представлена у вигляді певної категоризації; ментальні структури репрезентації знань корелюють з мовною системою. На ґрунті лінгводидактики ці положення реалізуються шляхом когнітивного та концептуального підходів до вивчення мови. Концепти як ментально-психічні утворення, предметно-образні невербальні коди є субстратом, на базі якого формується в тому числі професійна думка. Фонд концептів важливий для сприйняття та породження мовлення, є рушійною силою для

інтелектуальної та творчої діяльності людини. Сформований у ході фахової підготовки пласт професійно значущих концептів зумовлюватиме характер мисленневих операцій, адекватність дій, спектр емоцій, логічність висновків тощо спеціаліста на виробництві. Адже майбутній фахівець розпізнаватиме нову виробничу ситуацію за допомогою сформованих у його свідомості, наявних у його пам'яті шаблонних типізованих сценаріїв. Таким чином, виробнича діяльність випускника вищого навчального закладу значною мірою буде зумовлена сформованістю або несформованістю професійної концептосфери. Отож, у процесі фахової підготовки необхідно моделювати уявлення про об'єкти виробничої дійсності як концепти.

Так, наприклад, професійно значущими в контексті виробничої діяльності вчителя початкової школи є концепти *дитина, особистість, колектив, учитель, виховання, сім'я, школа, діяльність, дисципліна, освіта*. В освітньо-кваліфікаційній характеристиці бакалавра за спеціальністю «Початкове навчання» наскрізними завданнями професійної діяльності для всіх виробничих функцій майбутнього педагога визначені завдання формування дитячого колективу, розвитку особистості, створення умов для саморозвитку та саморозкриття дитини, забезпечення повноцінного оволодіння молодшими школярами всіма компонентами навчальної діяльності, координація впливу різних соціальних інституцій на виховання особистості учня. Кваліфікаційною вимогою до соціально-виробничої діяльності випускників є вміння забезпечувати комплексний вплив на особистість дитини, створювати умови для виховання гуманної, гармонійно розвинутої особистості, забезпечувати максимально повну реалізацію виховного потенціалу сім'ї, школи, колективу, громадськості, враховуючи специфіку виховання дітей молодшого шкільного віку, вміння застосовувати технології активізації та інтенсифікації діяльності учнів, коригувати й оцінювати результати власної діяльності, вміння формувати та розвивати колектив, створювати необхідні організаційні та психолого-педагогічні умови для цього, регулювати й коректувати міжособистісні стосунки в дитячій спільноті. Для формування перелічених умінь освітньо-професійною програмою передбачено оволодіння студентами системою знань про загальні засади педагогіки, основні закономірності та принципи виховання, форми організації навчання, специфіку та функції дитячого колективу, психологію особистості, сім'ю як соціально-педагогічне середовище, різновиди діяльності. Ця робота здійснюється в основному в межах навчальних дисциплін «Загальна педагогіка», «Методика виховної роботи» та «Психологія».

Однак формування фахових концептів як когнітивної пам'яті, складної мережі ментальних і психологічних ресурсів свідомості, що матиме важливе значення для ідентифікації чи маркування певних виробничих ситуацій, неможливе без урахування факту мовної детермінованості процесів концептуалізації. Адже імпліцитно репрезентовані ментальні структури логічно впорядковуються та творчо інтерпретуються в ході трансформації у внутрішнє та зовнішнє мовлення. Отож, формування фахово значущих концептів у професійній підготовці повинно відбуватися інтегровано в рамках мовних та професійно спрямованих курсів, таких як педагогіка, психологія, методика виховної роботи, сучасна українська мова, методика навчання української мови.

Одним із засобів формування професійно значущих концептів є лінгвістичні та енциклопедичні словники. Система словників є важливим додатковим каналом людського пізнання, адже словники являють собою універсальний засіб тлумачення, а відтак концептуалізації дійсності. У лексикографічних зібраннях мовних одиниць різних рівнів акумульовано культурні, соціальні, історичні відомості, словники відбивають оригінальність національного світобачення, загальноновизнані принципи співіснування в суспільстві, забезпечують передавання національно значущої інформації від покоління до покоління. Специфіка лексикографічних матеріалів як засобу когніції полягає в тому, що репрезентовані в них структури знань – теоретичні, емпіричні, наївні – є результатом наукової інтерпретації та узагальнення. Певні моделі знань, сформовані у студентів шляхом природної пізнавальної

діяльності, можуть бути зіставлені, проаналізовані, критично осмислені й скореговані в ході лексикографічної роботи. Кореляція внутрішнього когнітивного досвіду та структури знань, представленої у словниках, оптимізуватиме психічні функції свідомості, стимулюватиме системність мислення, скеровуватиме процеси концептуалізації картини світу. Дослідження певних одиниць за словниками забезпечуватиме формування комплексного уявлення про слова-знаки як культурні, соціальні, психологічні, педагогічні, водночас лінгвістичні категорії.

Висновки дослідження й перспективи подальших розвідок з напрямку. Таким чином, тенденцією розвитку сучасної лінгводидактики є тісний зв'язок з науковими шуканнями когнітивної лінгвістики та концептології. Зокрема, основу процесу формування українського професійного мовлення студентів становить положення про ментальні структури репрезентації фахових знань та їх кореляцію з мовною системою. Ключові позиції наукової картини світу студентів посідають професійно значущі концепти, сформованість яких зумовлюватиме характер майбутньої виробничої діяльності. Моделювання концептів як ментально-психічних аналогів майбутніх фахових текстів повинно здійснюватися в контексті вивчення мовних та професійно спрямованих курсів.

Одним із методичних прийомів, покликаних забезпечити формування у структурах знань концептів, що синтезують різносубстратні відомості про певний об'єкт, є лексикографічна діяльність. Система навчальної роботи, що передбачає здійснення різновимірної аналізи професійно значущих одиниць за лінгвістичними та енциклопедичними словниками, сприяє інтеграції різнопланових відомостей про поняття в інформаційні комплекси, формуванню тезаурусного типу організації знань.

Перспективи дослідження пов'язуємо з розробленням методик формування в системі підготовки вчителя початкової школи панорамних образів таких професійно значущих концептів, як *дитина, особистість, колектив, учитель, виховання, сім'я, школа, діяльність, дисципліна, освіта*.

Література

1. Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи / Е. Кубрякова, А. Шахнарович, Л. Сахарный. – М. : Наука, 1991. – 239 с.
2. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода / Вильгельм Гумбольдт // Хрестоматия по истории языкознания XIX – XX веков. – М. : Просвещение, 1956. – С. 65–86.
3. Потебня А. Из записок по русской грамматике / Александр Потебня // Хрестоматия по истории языкознания XIX – XX веков. – М. : Просвещение, 1956. – С. 127–128.
4. Потебня А. Мысль и язык / А. А. Потебня – К. : Синто, 1993. – 192 с.
5. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность: От теории словесности к структуре текста : антология / Общ. ред. проф. Владимир Петрович Нерознак. – Москва : Academia, 1997. – С. 267–279.
6. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачёв // Русская словесность : От теории словесности к структуре текста : антология / общ. ред. проф. Владимир Петрович Нерознак. – Москва : Academia, 1997. – С. 281–282.
7. Логический анализ языка: Культурные концепты : сб. ст. / Институт языкознания АН СССР / Нина Давидовна Арутюнова. – Москва : Наука, 1991. – 204 с.
8. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1996. – 104 с.
9. Слышкин Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов / Геннадий Геннадьевич Слышкин. – Москва : Academia, 2000. – 125 с.
10. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / Селіванова О. О. – К. ; Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.

Т. И. Крехно

НАУЧНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ЛИНГВОКОНЦЕПТОЛОГИИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ В КОНТЕКСТЕ ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье описаны базовые принципы когнитивной и концептуальной лингвистики как основа процесса формирования украинской профессиональной речи студентов. Определен ряд профессионально значимых концептов для производственной деятельности учителя начальной школы. Одним из средств формирования профессиональных концептов названа лексикографическая деятельность.

Ключевые слова: лингвоконцептология, когнитивная лингвистика, высшая школа, профессиональная речь, профессионально значимый концепт, лексикографическая деятельность.

T. Krekhno

SCIENTIFIC GROUNDS OF CONCEPTUAL AND COGNITIVE LINGUISTICS IN THE CONTEXT OF LANGUAGE EDUCATION AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article describes the basic principles of cognitive linguistics and conceptual as the basis of the forming students Ukrainian professional speech. A number of professionally significant concepts for elementary school teacher's production activities is identified. Lexicographical work is considered to be one of the means of forming professional concept.

Key words: conceptual linguistics, cognitive linguistics, higher education, professional speech, professionally meaningful concept, lexicographical work.

УДК 378.147:811.111(045)

Н. В. Кардашова

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АУДІЮВАННІ

Стаття присвячена проблемі визначення змісту та структури лінгвосоціокультурної компетентності в англomовному аудіюванні студентів мовних ВНЗ у контексті сучасних досліджень. У публікації наведена загальна характеристика лінгвосоціокультурної компетентності та різні підходи до визначення її компонентів, розкрито зміст лінгвосоціокультурної компетентності в англomовному аудіюванні.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність, аудіювання, міжкультурне спілкування, знання, навички, вміння.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. В міжнародному співтоваристві відбувається постійне зростання інтересу не лише до вивчення іноземної мови (ІМ), а й до культури народів інших країн. У зв'язку з цим до професійної підготовки кваліфікованих учителів ІМ і особливо до її культурного компоненту ставляться високі вимоги. Тому важливим є опанування ІМ як засобом міжкультурної комунікації.

Загальновідомо, що практичною метою навчання іноземних мов і культур (ІМіК) у мовних ВНЗ визнано формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК). За визначенням А. М. Щукіна, іншомовна комунікативна компетентність – це здатність вирішувати засобами ІМ актуальні для студентів завдання спілкування у побутовій, навчальній, виробничій, культурній сферах життя; вміння студента користуватися мовою і мовленням для реалізації цілей спілкування. У студента сформована ІКК, якщо він в умовах прямого чи опосередкованого